

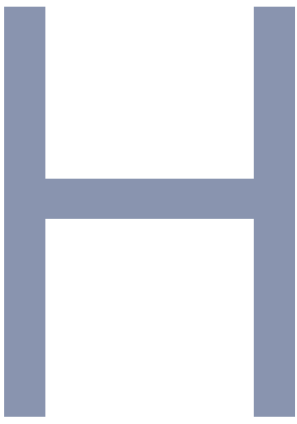
Hugo Gastkemper

'OOK ONDER DE GROND IS DE RUIMTE SCHAARS'

Ruim twintig jaar is Hugo Gastkemper directeur van Stichting RIONED, de koepelorganisatie voor stedelijk waterbeheer. Vlak voor zijn pensioen, in februari volgend jaar, blikt hij terug én vooruit. 'Niet alleen boven de grond is ruimte schaars, maar ook onder de grond.'

TEKST DORINE VAN KESTEREN
FOTOGRAFIE MARCEL MOLLE

De riolering meer zichtbaar maken. Dat was de nadrukkelijke opdracht die Hugo Gastkemper kreeg toen hij in 1999 aantrad als directeur van Stichting RIONED. Talloze mensen hebben immers niet meer dan een vage notie van die buizen met vuil water onder de grond. Als bestuurskundige is Gastkemper doordrongen van de noodzaak om een brug te slaan naar de samenleving. “Mijn toegevoegde waarde is dat ik de techniek van de riolering kan vertalen naar de praktijk en vice versa. Dan wordt de betekenis voor de maatschappij duidelijk.” Onder leiding van Gastkemper ging RIONED dus aan publiekscommunicatie doen. In het begin met folders, brochures en – de nog steeds zeer gewilde – katoenen tasjes met aan de ene kant ‘Goed riool’ en aan de andere kant ‘Gezonde zaak’ en ‘Droge voeten’; tegenwoordig ook via de website en sociale media. “Onder het brede publiek en de politiek verspreiden we de boodschap dat het riool onmisbaar is voor gezondheid, milieu, leef-

omgeving en gemak voor de mens. Het rioolsysteem is, samen met de drinkwatervoorziening, cruciaal geweest voor de gestegen levensverwachting in ons land.”

Kenniscentrum

Bij Stichting RIONED zijn alle organisaties in Nederland aangesloten die zich professioneel bezighouden met stedelijk waterbeheer: gemeenten, waterschappen, provincies, Rijk, aannemers, ingenieursbureaus, toeleveranciers en onderwijsinstellingen. Samen zorgen zij dat het regen-, grond- en afvalwater ordentelijk wordt ingezameld en verwerkt. “We zijn een stichting die voornamelijk bestaat dankzij de gelden van de begunstigers. Het is onze taak om het belang van de riolering op de kaart te zetten én kennis op ons vakgebied te ontwikkelen, autoriseren en verspreiden. Dat doen we bijvoorbeeld met de Kennisbank Stedelijk Water. Ook hebben we de Branchestandaard Gemeentelijke Watertaken opgesteld, die beschrijft welke activiteiten, kennis en competenties nodig zijn voor het uitvoeren van die

‘Mensen blijven poepen en plassen, het blijft regenen, water blijft stromen onder invloed van de zwaartekracht en buizen blijven een effectief vervoermiddel’

taken – een pijler onder de knowhow bij gemeenten.”

Stedelijk waterbeheer tussen 1999 en nu: wat is er veranderd?

“Het concept is in essentie hetzelfde gebleven. Mensen blijven poepen en plassen, het blijft regenen, water blijft stromen onder invloed van de zwaartekracht en buizen blijven een effectief vervoermiddel. Toch is er veel veranderd. De verwerking van afvalwater begon ooit met het wegspoelen ervan. Vervolgens gingen we het water vanuit milieu-oogpunt ook zuiveren. En de laatste tien jaar werken we aan herbruikbaarheid van stoffen. De waterschappen winnen steeds meer stoffen en energie terug uit afvalwater. Een ander voorbeeld is het hergebruik van de rioleringsbuizen zelf of het beton en kunststof waarvan deze zijn gemaakt. Ook letterlijk is de riolering meer zichtbaar geworden. Zij is bovengronds gekomen in de vorm van waterbergingen en infiltratievoorzieningen. In hetzelfde plaatje past dat rioolvernieuwing en wegvernieuwing samen opgaan; de openbare ruimte bevindt zich deels boven en deels onder de grond.

Dat gaat zo goed omdat het in één hand is bij gemeenten.

Verder zijn er de laatste twee decennia grote inspanningen verricht om de emissie van vervuilende stoffen bij overstorten terug te dringen. Dat doen we onder meer met grote bergbezinkbassins, waar een deel van het vuil naar de bodem zakt, zodat minder vervuild water terecht komt in het oppervlaktewater. Een andere grote verandering is de aanpak van afvalwater in het buitengebied: daar zijn eigen rioleringsstelsels en zuiveringen aangelegd.”

En de komende twintig jaar? Wat zijn de voornaamste opgaven?

“Als eerste noem ik aanpassing aan het nieuwe klimaat, met vaker optredende extreme buien. Riolering is infrastructuur. Daarvoor geldt dus hetzelfde als voor wegen: als de maximale capaciteit wordt overschreden, ontstaan er vertragingen en files. Het vergroten van de capaciteit van de rioleringsbuizen en pompen kan een deel van de oplossing zijn. Maar dat is heel duur en bovendien ontstaat er dan een nieuwe maximumcapaciteit. >

'Je moet met open vizier het gesprek durven aangaan. Ik merk dat bestuurders en professionals dat meer en minder gemakkelijk afgaat'

**‘In het
assetmanagement
is geweldige winst
te boeken’**

Ik draai het om: de riolering is er om de normale regenval te verwerken. Bij heftige regenval moeten we het elders zoeken en het water tijdelijk boven de grond opslaan. In ondergelopen straten en groenpartijen ligt het dan te wachten op afvoer via de riolering of de bodem.”

Dan kan het water wel huizen inlopen of wegen blokkeren.

“Schade en overlast zijn nooit helemaal uit te sluiten. Onderdeel van de klimaatadaptatiestrategie moet dus ook zijn dat de overheid in gesprek gaat met burgers, bedrijven en maatschappelijke instellingen. Uit de stresstesten blijkt wat de kwetsbare locaties zijn. Gemeenten en waterschappen moeten de verschillende doelgroepen daar opzoeken, hun duidelijk maken wat er kan gebeuren, wat daarvan de mogelijke gevolgen zijn, hoe de overheden zich voorbereiden en wat mensen zelf kunnen doen. Een simpel voorbeeld voor huiseigenaren: geen parketvloer op de begane grond en geen belangrijke apparatuur in kelders.”

Blijven gemeenten en waterschappen hier in gebreke?

“Je moet met open vizier het gesprek durven aangaan. Ik merk dat bestuurders en professionals dat meer en minder gemakkelijk aangaat. Zo ben ik

ontzettend benieuwd naar het gesprek dat de overheid in Limburg heeft gevoerd met particulieren en ondernemers, voorafgaand aan de overstromingen van afgelopen zomer.”

Dat impliceert dat een en ander voorkomen had kunnen worden.

“Dat zeg ik niet, maar feit is wel dat ik in de media op belangrijke vragen nog geen antwoord heb gezien. Welke stresstesten zijn er gedaan? Wist men welke hoeveelheden water waarnaartoe zouden kunnen stromen? En hoe, wanneer en met wie is daarover gecommuniceerd?”

Sommige gemeenten switchen van gemengde naar gescheiden rioleringssystemen om de klimaatverandering het hoofd te bieden.

“Systemen met twee aparte buizen voor regen- en afvalwater of juist met één buis, waarbij het hemelwater bovengronds via de goot naar de straat wordt afgevoerd, hebben allerlei voor- en tegens. Deze afweging moet iedere gemeente voor zichzelf maken. De kosten van ombouw zijn hoog en de hoeveelheid vervuiling in het oppervlaktewater neemt over het jaar genomen toe. Maar dit hoeven geen redenen te zijn om het niet te doen. De voordelen – het voorkomt overbelasting van het rioleringsstelsel en de zuiveringsinstallatie hoeft minder water te >

Hugo Gastkemper (1957) studeerde bestuurskunde aan de Universiteit Twente. Zijn eerste baan was bij het Planologisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam. Daarna was hij achtereenvolgens beleidsonderzoeker, beleidsmedewerker en plaatsvervangend hoofd van de afdeling ruimtelijke ordening, verkeer en milieu bij de VNG. Sinds 1999 is hij directeur van Stichting RIONED.

verwerken – kunnen daar- tegenop wegen. Andere oplossingen zijn het opvangen van regenwater in een regenwatertank, waarna bewoners het water kunnen gebruiken voor hun tuin, toilet en wasmachine. In Vlaanderen hebben ze daar veel ervaring mee. Kleinschalige afvalwater- zuivering per perceel is ook een optie, maar bedenk wel dat dit veel ruimte kost. Communale rioolwater- zuiveringen lijken groot, maar allemaal kleine zuiveringetjes bij elkaar leggen een groter beslag op de ruimte.”

De tweede grote opgave?

“Dat is de energietransitie. Niet alleen boven de grond wordt ruimte schaarser en duurder, maar ook ondergronds. Zeker in de eerste gebruikslaag van een paar meter diep. Daar bevinden zich de kabels en leidingen voor gas, elektriciteit, (afval)water en telecom, afvalcontainers, boomwortels en meer. En er komt nog een grootverbruiker bij: de warmtenetten. Of dat allemaal gaat passen, is punt één. Punt twee is of gemeenten al deze werkzaamheden goed gemanaged krijgen in de tijd. Zo zal het vaak niet lukken om die warmtenetten onder de stoep aan te leggen. Dat betekent dat de straten open moeten, met alle gevolgen voor de bereikbaarheid van dien. Punt drie: hoe gaan we de inwoners meekrijgen?

Mensen zitten niet per se te wachten op een warmtenet, omdat hun huizen allemaal al verwarmd zijn. Ik pleit ervoor dat gemeenten met bewoners gaan praten over het verbeteren van hun leefomgeving. Kijk breder dan de ondergrond en betrek ook de bovengrond erbij. Dus als een straat open moet voor de aanleg van een warmtenet, verbeter dan meteen de bestrating, het straatmeubilair, de speel- en groenvoorzieningen en de parkeergelegenheid. Zo beloon je meedoen aan de energietransitie en worden de warmtenetten een financieringsbron voor de totale openbare ruimte. Dit werkt het beste als gemeenten de zeggenschap krijgen over die netten en kunnen beslissen over de kosten en de baten. Net als nu, bij de combinatie van de gelden voor de vernieuwing van riolering en wegen.”

Dan nog de digitalisering.

“Voor het uitwisselen van data en informatie moeten alle partijen met dezelfde systematiek, definities en computertaal werken. Het Gegevenswoordenboek Stedelijk Water dat RIONED heeft ontwikkeld, is die gezamenlijke taal voor het stedelijk waterbeheer. Bij gemeenten zijn er nog flinke stappen te zetten. Het openbaar gebied is nu vaak nog opgedeeld in datasilo's: riolering, wegen, groen, straatmeubilair, verlichting, enzovoort. Het zou mooi zijn als alle informatie over

projecten, assets en gebieden dwars door die silo's heen digitaal werd gedeeld en op afroep beschikbaar was: gemakkelijk vindbaar, toegankelijk, uitwisselbaar en herbruikbaar. Intern bij de gemeenten én met adviesbureaus, aannemers en leveranciers. Nog mooier zou het zijn als ook provinciale wegbeheerders en Rijkswaterstaat hun beschrijvingen en dataverwerking op dezelfde wijze op elkaar gaan afstemmen. In het assetmanagement is dan geweldige winst te boeken. Het wordt mogelijk om betere planningen te maken en efficiënter te werken in de tijd, omdat iedereen weet wie, wat, wanneer doet. Daarnaast kunnen maatregelen beter worden gekozen en ontworpen en gaan de faalkosten bij aanleg omlaag. Die kosten bedragen normaal gesproken tussen de 8 en 12 procent. Stel dat je die met de helft kunt terugdringen, wat een géld levert dat op.”

Nog even en het is februari. Wat gaat u straks zoal doen? Gaat u zich niet vervelen?

“Daar ben ik totaal niet bang voor. Ik blijf het vak volgen en ga dingen doen waar ik nu niet voldoende aan toekom: cultuur, lezen, koken en tijd doorbrengen met familie en vrienden. En ik ben aangesloten bij een vertelkring, een club waar mensen verhalen vertellen. Eerst kies of bedenk je een verhaal en daarna vertel

je het aan elkaar. Daarbij werk je aan inhoud en techniek, net als bij bijvoorbeeld muziek maken of tekenen. Het is een uitdaging om je creativiteit in te zetten, te amuseren en ideeën over te brengen. Ik treed ook regelmatig op.”

Heeft u tot slot nog een boodschap voor uw opvolgster, Hilde Niesen?

“Formeel zijn het overheden en bedrijven die zijn aangesloten bij Stichting RIONED. Organisaties dus. Maar uiteindelijk wordt RIONED gedragen door de mensen die daar werken, al die professionals die dagelijks bezig zijn met het stedelijk waterbeheer. En met hen moet je in verbinding staan. Natuurlijk niet alleen als directeur, maar als totale werkorganisatie.” •